

А. В. Нежута

Навчально-науковий інститут права та масових комунікацій

Харківський Національний університет внутрішніх справ

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
ПРАЦІВНИКІВ ОВС З РІЗНИМ СТАЖЕМ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ГЕНДЕРНОМУ АСПЕКТІ**

В роботі досліджено психологічні особливості ціннісних орієнтацій працівників ОВС з різним стажем службової діяльності в гендерному аспекті. Визначено психологічний зміст проблеми та цінності на рівні нормативних ідеалів та на рівні індивідуальних пріоритетів. Показано, що чим більше стаж службової діяльності правоохоронців, тим менше достовірних відмінностей в цінностях між чоловіками та жінками.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, нормативні ідеали, індивідуальні пріоритети, професійне самовизначення, гендерні особливості, мотивація, професійна діяльність.

А.В. Нежута

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЦЕННОСТНЫХ
ОРИЕНТАЦИЙ СОТРУДНИКОВ ОВД С РАЗНЫМ СТАЖЕМ
СЛУЖЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ГЕНДЕРНОМ АСПЕКТЕ**

В работе исследовано психологические особенности ценностных ориентаций сотрудников ОВД с разным стажем служебной деятельности в гендерном аспекте. Определено психологическое содержание проблемы и ценности на уровне нормативных идеалов и на уровне индивидуальных приоритетов. Показано, что чем больше стаж служебной деятельности правоохранителей, тем меньше достоверных отличий в ценностях мужчин и женщин.

Ключевые слова: ценностные ориентации, нормативные идеалы, индивидуальные приоритеты, профессиональное самоопределение, гендерные особенности, мотивация, профессиональная деятельность.

A.V.Nezhuta
**PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE VALUE STAFF
ORIENTATION ATS WITH DIFFERENT EXPERIENCE
PERFORMANCE FROM A GENDER PERSPECTIVE**

We have investigated the psychological characteristics of the value orientations of employees with different seniority ATS performance from a gender perspective. Certainly the psychological content of the problems and values at the level of normative ideals and at the level of individual priorities. It is shown that the greater length of service activity of law enforcement officers, the less significant difference in values between men and women.

Key words: value orientations, normative ideals, individual priorities and professional self-determination, gender, motivation, professional activity.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими теоретичними і практичними завданнями. Одним із найважливіших структурних компонентів професійного самовизначення особистості є ціннісні орієнтації, які зумовлюють спрямованість особистості стосовно професійної діяльності.

Ціннісні орієнтації регулюють професійне самовизначення, визначають порядок вподобання тих чи інших напрямків діяльності, представляють вибір засобів для досягнення поставлених цілей.

Вивчення гендерних особливостей ціннісних орієнтацій працівників ОВС є дуже важливою проблемою, тому що ціннісні орієнтації – це структурна складова професійного самовизначення, яка впливає на успішне виконання професійних обов'язків правоохоронців.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Для окремих людей цінності являють собою мотиваційні цілі, які служать керуючими принципами в їх житті. За С. Шварцем, саме тип мотиваційних цілей лежить в основі відмінностей між цінностями й являє собою найбільш суттєвий змістовний їх аспект [4]. У сучасній психології ціннісні орієнтації особистості розглядаються як система фіксованих установок, що зумовлює мотиви діяльності та поведінку людини взагалі. Проблемою вивчення цінностей в сучасній психології займалися такі вчені як А.В. Бітуєва, Н.В. Фролова, А.В.

Іващенко, А.І. Донцов, А.Г. Здравомислов, О.І. Зотова та інші. Зокрема А.І. Донцов визначає ціннісні орієнтації як смислові установки суб'єкта, усвідомлені ним у процесі соціалізації і сформульовані у запропонованих суспільством термінах [1].

Мета дослідження – вивчити психологічні особливості ціннісних орієнтацій працівників ОВС з різним стажем службової діяльності в гендерному аспекті.

В дослідженні взяли участь 257 правоохоронців: курсанти 1-го курсу факультету слідства та дізнання ХНУВС у віці 17-18 років, група чоловіків – 69 осіб, група дівчат – 30 осіб; курсанти 4-го курсу факультету слідства та дізнання ХНУВС у віці 20-21 років, група чоловіків – 48 осіб, група дівчат – 43 осіб; слідчі районних відділів міліції м. Харкова зі стажем роботи від 1 до 5 років, середній вік 26-27 років, група чоловіків – 30 осіб, група дівчат – 37 осіб.

Дослідження цінностей працівників ОВС проводилося нами за допомогою методики С. Шварца [4].

Показники цінностей курсантів першого курсу відображено в таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Показники цінностей на рівні нормативних ідеалів курсантів 1 курсу ($x \pm \delta$)

Типи цінностей	Дівчата (n=30)	Хлопці (n=69)	t	p
Конформність	4,66 ± 0,78	4,51 ± 0,75	0,86	–
Традиції	3,01 ± 0,75	3,00 ± 1,06	0,08	–
Доброта	4,59 ± 0,81	4,62 ± 0,94	0,15	–
Універсалізм	4,05 ± 0,87	3,76 ± 0,56	2,02	0,05
Самостійність	4,22 ± 0,74	4,19 ± 0,86	0,19	–

Стимуляція	3,96 ± 1,26	3,63 ± 0,96	1,45	–
Гедонізм	3,89 ± 1,23	4,13 ± 1,21	0,92	–
Досягнення	4,60 ± 0,89	4,88 ± 0,79	1,54	–
Влада	3,64 ± 1,11	3,39 ± 0,99	1,10	–
Безпека	5,20 ± 0,52	5,13 ± 0,74	0,48	–

Як бачимо з таблиці 1, найбільшу цінність для дівчат першого курсу мають такі цінності як безпека (5,20±0,52), конформність (4,66±0,78), досягнення (4,60±0,89) та доброта (4,59±0,81), середні бали за якими є найвищими в цій групі. Найнижчу значущість в якості нормативних ідеалів для дівчат – першокурсниць мають традиції (3,01±0,75) та влада (3,64±1,11).

В групі хлопців першого курсу найвищі середні бали мають наступні нормативні цінності: безпека (5,13±0,74), досягнення (4,88±0,79), доброта (4,62±0,94) та конформність (4,51±0,75), тобто ті ж самі цінності, що і в групі дівчат. Аналогічна картина реєструється й стосовно найменш значущих цінностей, якими в групі курсантів-першокурсників стали традиції (3,00±1,06) та влада (3,39±0,99).

Порівняльний аналіз показав, що структура цінностей на рівні нормативних ідеалів курсантів першого курсу практично однакова у дівчат та хлопців, що було показано вище. Вірогідні відмінності зареєстровано лише за однією цінністю – універсалізмом, яка є вірогідно більш значущою для дівчат-першокурсниць (4,05±0,87 і 3,76±0,56; $p < 0,05$). Тобто дівчата більшою мірою орієнтовані на розуміння, терплячість, захист благополуччя всіх людей та природи.

Аналіз показників цінностей на рівні індивідуальних пріоритетів показав (табл. 2), що в поведінці дівчат-першокурсниць найбільш реалізуються наступні цінності: самостійність (2,57±0,67), доброта (2,57±0,72), досягнення (2,47±0,71) та стимуляція (2,42±1,11). А такі цінності як традиції (1,26±0,90), влада (1,64±1,02), універсалізм (1,94±0,82) та

конформність ($1,99 \pm 0,72$) мають найнижчу значущість при оцінці ступеня схожості себе з типами людей за досліджуваними цінностями.

Таблиця 2

Показники цінностей на рівні індивідуальних пріоритетів курсантів першого курсу ($\bar{x} \pm \delta$)

Типи цінностей	Дівчата (n=30)	Хлопці (n=69)	t	p
Конформність	$1,99 \pm 0,72$	$2,25 \pm 0,71$	1,64	–
Традиції	$1,26 \pm 0,90$	$1,69 \pm 0,92$	2,16	0,05
Доброта	$2,57 \pm 0,72$	$2,49 \pm 0,61$	0,55	–
Універсалізм	$1,94 \pm 0,82$	$2,25 \pm 0,71$	1,89	–
Самостійність	$2,57 \pm 0,67$	$2,72 \pm 0,68$	1,02	–
Стимуляція	$2,42 \pm 1,11$	$2,30 \pm 0,93$	0,55	–
Гедонізм	$2,16 \pm 1,12$	$2,22 \pm 1,03$	0,26	–
Досягнення	$2,47 \pm 0,71$	$2,53 \pm 0,91$	0,30	–
Влада	$1,64 \pm 1,02$	$1,99 \pm 1,02$	1,60	–
Безпека	$2,21 \pm 0,79$	$2,33 \pm 0,71$	0,75	–

Курсанти-першокурсники чоловічої статі відзначають, що в їх поведінці та житті найбільш реалізуються такі цінності як самостійність ($2,72 \pm 0,68$), досягнення ($2,53 \pm 0,91$) та доброта ($2,49 \pm 0,61$). А цінності влади ($1,99 \pm 1,02$) та традицій ($1,69 \pm 0,92$) мають найменший прояв у поведінці хлопців першого курсу.

Тобто, структура цінностей курсантів першого курсу на рівні індивідуальних пріоритетів є схожою у дівчат і хлопців. Незалежно від статі курсанти відзначають себе похотими на людей, у яких в якості мотиваційних цілей виступають благополуччя близьких, самостійність мислення і вибору способів дії, особистий успіх через прояв компетентності у відповідності до

соціальних стандартів, прагнення до нового, в тому числі – до нових переживань. Лише цінність традицій вірогідно більше проявляється у поведінці хлопців, ніж дівчат ($1,69 \pm 0,92$ і $1,26 \pm 0,90$; $p < 0,05$), що відбиває їх більше прагнення до поваги, прийняття звичаїв та ідей, які існують в культурі та дотримання цих традицій. В той же час ця цінність не має великої значущості в обох досліджуваних групах поряд з цінностями, які відбивають прагнення до соціального статусу і престижу, домінування над людьми.

В таблицях 3 та 4 наведено результати дослідження цінностей курсантів четвертого курсу.

Таблиця 3

Показники цінностей на рівні нормативних ідеалів курсантів четвертого курсу ($x \pm \delta$)

Типи цінностей	Жінки (n=43)	Чоловіки (n=48)	t	p
Конформність	$4,78 \pm 0,78$	$4,55 \pm 0,98$	1,24	–
Традиції	$3,22 \pm 1,04$	$3,46 \pm 1,27$	0,98	–
Доброта	$5,05 \pm 0,78$	$4,77 \pm 0,78$	1,74	–
Універсалізм	$3,84 \pm 0,98$	$3,77 \pm 1,01$	0,36	–
Самостійність	$4,67 \pm 0,68$	$4,83 \pm 0,76$	0,99	–
Стимуляція	$3,89 \pm 1,13$	$3,70 \pm 1,14$	0,80	–
Гедонізм	$4,53 \pm 1,27$	$4,53 \pm 1,06$	0,01	–
Досягнення	$5,07 \pm 0,70$	$5,10 \pm 0,75$	0,18	–
Влада	$4,14 \pm 0,90$	$4,48 \pm 1,08$	1,60	–
Безпека	$5,13 \pm 0,64$	$5,10 \pm 0,84$	0,21	–

Як бачимо з таблиці 3, курсанти четвертого курсу жіночої статі найбільш значущими для себе вважають цінності безпеки ($5,13 \pm 0,64$), досягнення ($5,07 \pm 0,70$) та доброти ($5,05 \pm 0,78$). Найменшу значущість для

дівчат - четверокурсниць набули такі цінності як традиції ($3,22 \pm 1,04$), універсалізм ($3,84 \pm 0,98$) та стимуляція ($3,89 \pm 1,13$).

Аналогічні результати зареєстровано і в підгрупі хлопців четвертого курсу. Зокрема, перевага віддається ними досягненням і безпеці ($5,10 \pm 0,75$ та $5,10 \pm 0,84$), а також самостійності ($4,83 \pm 0,76$). Найнижче за ступенем значущості оцінюються хлопцями такі цінності як традиції ($3,46 \pm 1,27$), стимуляція ($3,70 \pm 1,14$) та універсалізм ($3,77 \pm 1,01$).

Вірогідних відмінностей в структурі цінностей на рівні нормативних ідеалів курсантів четвертого курсу в залежності від статі не виявлено. Тобто, структура нормативних цінностей курсантів четвертого курсу є схожою у дівчат і хлопців.

Що стосується цінностей на рівні індивідуальних пріоритетів, то було встановлено (табл. 4), що в поведінці дівчат четвертого курсу найбільшу значущість набувають самостійність ($2,66 \pm 0,81$), досягнення ($2,62 \pm 0,88$) та безпека ($2,40 \pm 0,82$). А мінімальну спрямованість дівчата виявляють на традиції ($1,24 \pm 0,86$), владу ($1,89 \pm 0,88$) і універсалізм ($1,98 \pm 0,97$).

Таблиця 4

Показники цінностей на рівні індивідуальних пріоритетів курсантів четвертого курсу ($x \pm \delta$)

Типи цінностей	Жінки (n=43)	Чоловіки (n=48)	t	p
Конформність	$2,05 \pm 0,80$	$2,19 \pm 0,84$	0,79	–
Традиції	$1,24 \pm 0,86$	$1,61 \pm 1,03$	1,85	–
Доброта	$2,22 \pm 0,84$	$2,56 \pm 0,87$	1,88	–
Універсалізм	$1,98 \pm 0,97$	$2,21 \pm 0,92$	1,15	–
Самостійність	$2,66 \pm 0,81$	$2,76 \pm 0,64$	0,65	–
Стимуляція	$2,20 \pm 0,97$	$2,48 \pm 0,84$	1,48	–
Гедонізм	$2,28 \pm 1,11$	$2,53 \pm 0,97$	1,12	–
Досягнення	$2,62 \pm 0,88$	$2,85 \pm 0,88$	1,28	–

Влада	1,89 ± 0,88	2,18 ± 0,87	1,61	–
Безпека	2,40 ± 0,82	2,54 ± 0,84	0,80	–

Хлопці - курсанти четвертого курсу також виявляють в поведінці орієнтацію на досягнення (2,85±0,88), самостійність (2,76±0,64) та доброту (2,56±0,87). А такі цінності як безпека (2,54±0,84) і гедонізм (2,53±0,97) мають в цій групі теж досить високі середні бали. Найнижчий середній бал у хлопців – четвертокурсників зареєстровано за цінністю традиції (1,61±1,03), що свідчить про слабку орієнтацію поведінки хлопців на повагу та прийняття культурних традицій, ідей, звичаїв.

Порівняльний аналіз показав, що вірогідних відмінностей в системі цінностей на рівні індивідуальних пріоритетів за гендерною ознакою не вивалено.

У таблицях 5 і 6 представлено результати дослідження цінностей особистості працівників слідчих підрозділів.

Таблиця 5

Показники цінностей на рівні нормативних ідеалів слідчих (x±δ)

Типи цінностей	Жінки (n=37)	Чоловіки (n=30)	t	p
Конформність	4,68 ± 0,95	4,39 ± 0,94	1,24	–
Традиції	3,48 ± 0,96	3,30 ± 1,14	0,70	–
Доброта	4,88 ± 0,91	4,63 ± 0,99	1,07	–
Універсалізм	3,99 ± 1,04	4,03 ± 1,12	0,15	–
Самостійність	4,49 ± 0,98	4,85 ± 0,96	1,54	–
Стимуляція	3,11 ± 1,01	3,71 ± 1,02	2,38	0,05
Гедонізм	3,77 ± 1,48	4,09 ± 1,53	0,86	–
Досягнення	4,75 ± 1,02	5,06 ± 0,62	1,42	–
Влада	3,74 ± 1,05	3,94 ± 1,26	0,71	–

Безпека	4,92 ± 0,84	4,73 ± 1,01	0,85	–
---------	-------------	-------------	------	---

З таблиці 5 можна побачити, що на рівні нормативних ідеалів в групі жінок - слідчих найбільшу значущість набули цінності безпеки (4,92±0,84), доброти (4,88±0,91) та конформності (4,68±0,95). Чоловіки – слідчі найбільш значущим для себе вважають досягнення (5,06±0,62), самостійність (4,85±0,96) та безпеку (4,73±1,01). Мінімальні середні значення зареєстровано як в групі жінок, так і в групі чоловіків слідчих за такими цінностями як стимуляція (3,11±1,01 та 3,71±1,02 відповідно), традиції (3,48±0,96 та 3,30±1,14) і влада (3,74±1,05 та 3,94±1,26). Причому, цінність стимуляції є вірогідно вищою для чоловіків ($p < 0,05$), що відбиває їх більш виражене прагнення до нового, до глибоких переживань, гострих відчуттів.. За іншими цінностями на рівні нормативних ідеалів вірогідних відмінностей між чоловіками та жінками – працівниками слідчих підрозділів не виявлено.

Аналіз цінностей працівників слідчих підрозділів на рівні індивідуальних пріоритетів показав (табл. 6), що жінки відзначають наявність у своїй поведінці мотиваційних цілей, пов'язаних з цінностями доброти (2,52 ± 0,66), досягнення (2,49±0,79), безпеки (2,40±0,67) та самостійності (2,39±0,78). В групі чоловіків найбільшу значущість (схожість власної особистості з зазначеною типологією) набули аналогічні цінності, насамперед, досягнення (2,55±0,76) та самостійності (2,50±0,67). Тобто, досліджувані працівники орієнтовані на поведінковому рівні на власний успіх, компетентність, самостійність мислення, прийняття рішень, вибору способів і напрямку дій. Вони прагнуть і реалізують цілі гармонії і стабільності відносин, захищеності і благополуччя себе і своїх близьких.

Таблиця 6

**Показники цінностей на рівні індивідуальних пріоритетів слідчих
($x \pm \delta$)**

Типи цінностей	Жінки (n=37)	Чоловіки (n=30)	t	p
----------------	-----------------	--------------------	---	---

Конформність	2,03 ± 0,78	1,88 ± 0,78	0,77	–
Традиції	1,26 ± 0,82	1,42 ± 0,68	0,85	–
Доброта	2,52 ± 0,66	2,22 ± 0,72	1,77	–
Універсалізм	2,11 ± 0,85	1,87 ± 0,92	1,11	–
Самостійність	2,39 ± 0,78	2,50 ± 0,67	0,58	–
Стимуляція	1,86 ± 0,84	2,14 ± 0,78	1,39	–
Гедонізм	2,04 ± 1,10	2,27 ± 1,05	0,89	–
Досягнення	2,49 ± 0,79	2,55 ± 0,76	0,27	–
Влада	1,47 ± 0,92	1,67 ± 0,76	0,95	–
Безпека	2,40 ± 0,67	2,26 ± 0,86	0,74	–

А найменшу представленість в індивідуальній поведінці працівників цієї групи (незалежно від статі) мають цінності, пов'язані зі збереженням культуральних традицій (1,26±0,82 і 1,42±0,68) та прагненням до домінування, влади (1,47±0,92 і 1,67±0,76).

Порівняльний аналіз за допомогою t - Критерію Стьюдента показав, що вірогідних відмінностей між жінками і чоловіками слідчими в структурі цінностей на рівні індивідуальних пріоритетів виявлено не було.

Висновки. По результатам дослідження ціннісних орієнтацій курсантів першого курсу можна свідчити про те, що дівчата та юнаки мають достовірні відмінності серед таких цінностей як «універсалізм» на рівні нормативних ідеалів та «традиції» на рівні індивідуальних пріоритетів. Це говорить про те, що курсанти, з урахуванням статі та віку, ще не мають досвіду роботи разом, тому й ціннісні орієнтири в них різні. Стосовно курсантів четвертого курсу можна сказати, що дівчата не мають відмінностей по цінностям від юнаків. Це свідчить про те, що вони, провчившись разом чотири роки, склали єдину «картину» ціннісних орієнтацій. Це дуже важливо, тому що цінності впливають на спільну професійну діяльність, виконання професійних

обов'язків. В групах слідчих є тільки одна достовірна відмінність по цінності «стимуляція» на рівні нормативних ідеалів. Це свідчить про те, що чоловіки більш ніж жінки потребують глибоких переживань для підтримки оптимального рівня активності. Проте, в групах слідчих не має більш відмінностей. Це говорить про те, що у чоловіків та жінок приблизно однаково домінують цінності у житті.

Список літератури

1. Донцов А.И. К проблеме ценностей субъекта коллективной деятельности / А.И. Донцов // Вопросы психологии. – 1979. - № 3. – 25-34 с.
2. Здравомыслов А.Г. Потребности, интересы, ценности /А.Г. Здравомыслов. – М.: Политизд., 1986. – 350 с.
3. Иващенко А.В., Фролова Н.В. Нравственные ценности и особенности их освоения школьной молодёжью в современных условиях / А.В. Иващенко, Н.В. Фролова. – М., 1996. – 158 с.
4. Карандашев В.Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В.Н. Карандашев. – СПб: Речь, 2004.- 70 с.
5. Сурина И.А. Ценностные ориентации как предмет социологического исследования / И.А. Сурина. – М., 1996. – 207 с.
6. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социологического поведения личности / В.А. Ядов // Методологические проблемы социальной психологии: сб. ст. – М., 1975. – 89-105 с.